

Персоніфікація як підвид метафори: історико-таксономічний підхід.

Відповідно до вихідних сфер, з яких можуть запозичуватися назви об'єктів для утворення метафоричних назв для об'єктів в інших сферах, дослідники виділяли метафори географічні (у тому числі й просторові), метеорологічні, технічні, «транспортні», «кулінарні», «побутові», «воєнні», біоморфні (антропоморфні, зооморфні, ботанічні), соціоморфні (наприклад, використання в переносному значенні термінів споріднення), і таке ін. [1:17].

Взагалі, морфізм визначається як взаємне уподібнення яких-небудь об'єктів або операцій. У випадку метафори вищенаведене визначення змінюється таким чином: морфізм – це взаємне уподібнення двох понять, одне з яких використовується для пояснення іншого. Тобто, намагаючись зрозуміти цей світ, людина пояснює складні для неї явища за допомогою метафори порівнюючи їх з більш простими та близькими. За А.Потупою [2], який ототожнює морфізм із поняттям соціоморфізму, всі «морфізми» розподіляються за наступними групами:

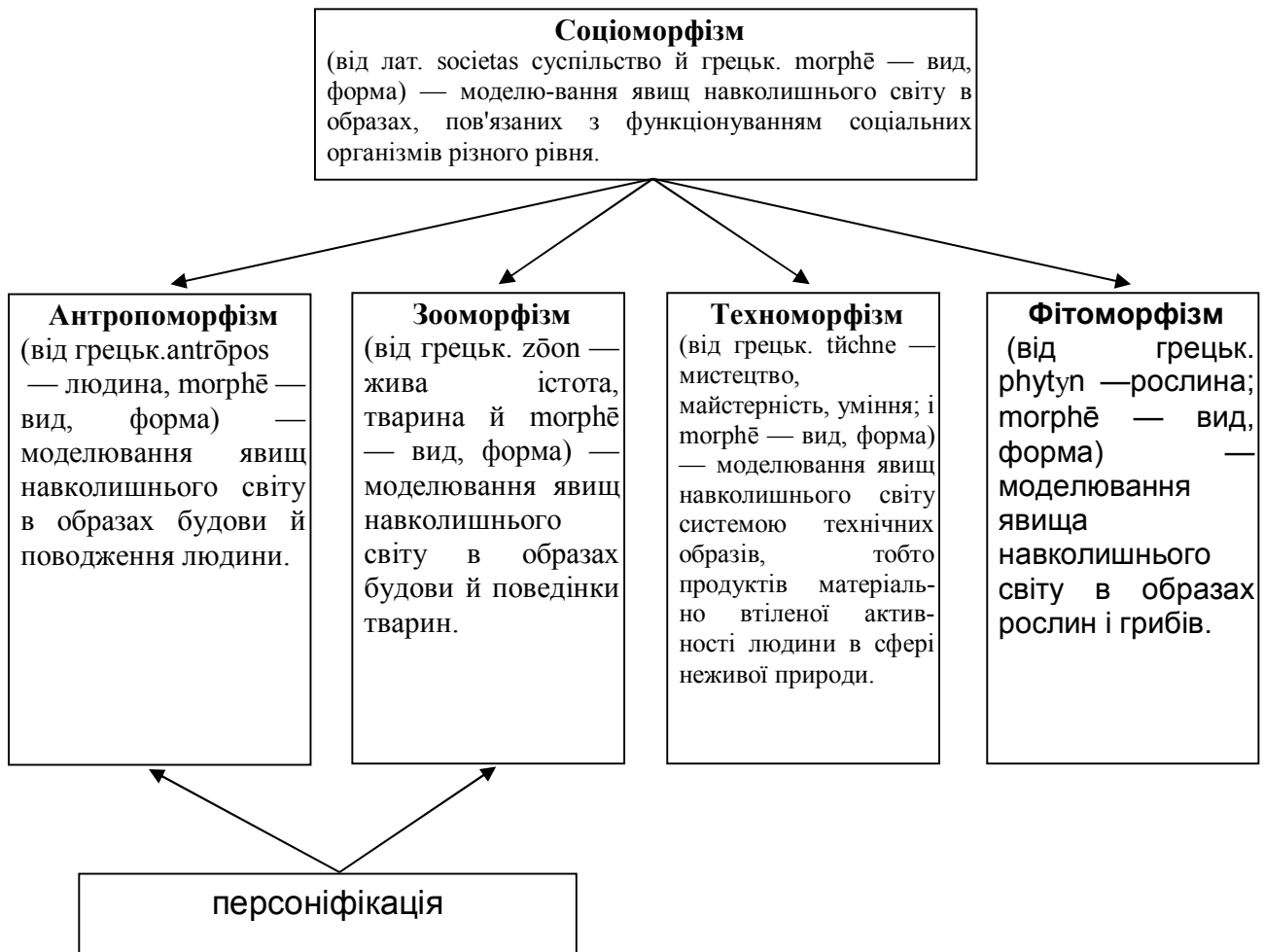

Схема 1. Компоненти структури соціоморфізму

Як видно зі схеми 1, в широкому плані структура соціоморфізму не обмежена своїми природними елементами (людьми), але містить у собі й всі форми їхньої взаємодії й активності у відносинах із тваринним і рослинним світом, а також продукти техносфери. По суті, всі зазначені вище морфізми виступають як прояви соціоморфізму.

Техноморфні образи відбиті вже найдавнішими міфологіями (пригорща вугіллячок, закинута на небо бушменською дівчиною, колісниці, на яких роз'їжджають по небу грецькі богині Місяця - Селена і Ночі - Ньюкта). Справжній розквіт техноморфізму пов'язаний з появою механіки. Всесвіт 17 -19 століть вподібнювався гігантському годинному механізму, тією чи іншою мірою автоматизованій механічній машині.

Явище фітоморфізму, як і зооморфізм, пов'язане з найдавнішим магіко-тотемічним мисленням. Фітоморфні образи займають важливе місце в культурі. У них є своя область символів - родючість, швидкий ріст, величний спокій (подібно тому, як зооморфізм насамперед пов'язаний із символікою сили, швидкості, а антропоморфізм - розуму, керівництва) [2].

Наділення природних об'єктів та явищ людськими якостями, особливо поява людиноподібних богів як визначальних елементів пізнавальної системи - найхарактерніші ознаки антропоморфізму. Антропоморфні образи, пов'язані з одухотворенням предметів та явищ, особливо тварин і рослин (так званий анімізм), глибоко пронизують літературу й мистецтво («небо насупилося», «шепотять берізки», «чотириногі друзі», «реве та стогне Дніпр широкий ...» і т.п.). Ці образи сильно відбиваються/представлені й у мові науки («робота», «сила», «пам'ять ЕОМ»).

Зооморфізм (разом з фітоморфізмом) – характерний прояв найдавнішого магіко-тотемічного мислення. Тварини дуже часто виступали в ролі тотема - символу й предка соціальної групи, зв'язаної узами споріднення. Згодом вони часто ставали предметом релігійного культу, вважалися священними або «нечистими», з ними зв'язувалися численні ритуали. Зооморфні образи глибоко вплетені в сучасну культуру. «Зайчам» ласкаво називають малят, «двогорбою» - гору, різні вироби прикрашаються знаками Зодіаку (7 з 12 чисто зооморфні) і т.ін. [2]

При розгляданні метафори явища антропоморфізму і зооморфізму разом утворюють єдине ціле – персоніфікацію – моделювання об'єктів й явищ навколишнього світу в образах будови й поведження живої істоти (людини, тварини й т.ін.).

Перш ніж звернутися до історії вивчення персоніфікації як одного з підвидів метафори, слід зупинитися на її визначенні. У своїй роботі ми будемо дотримуватися наступного визначення: **персоніфікація** – особливий підвид метафори, для якого характерне перенесення рис, властивостей й ознак живої істоти (людина, тварина тощо) на неживі предмети або явища.

Історія дослідження персоніфікації тягнеться своїм корінням в епоху античності, де можна знайти перші спроби опису цього виду метафори, який служить і для оживлення мертвих предків, і для антропоморфізації й наділення мовленням абстрактної географічної сутності (5:12-13). В роботах античних вчених персоніфікація вперше отримує назву просопопея. В одній з риторик автор використовує для назви тропів і фігур перекладні латинські назви, а не оригінальні грецькі. Так, для назви тропа, який сьогодні називається персоніфікацією, застосовується термін «conformatio». Цей термін вживається і сьогодні, що інколи призводить до непорозуміння. Персоніфікація або conformatio складається в поданні відсутньої людини в цей момент або в наділенні безсловесної речі голосом і доданні форми безформній речі, а також присвоєнні їй певної манери поведження/поведінки, що підходить її характеру. Персоніфікація може бути застосована до різних речей, безсловесних і неживих (5:14).

Шістнадцяте сторіччя відзначається роботами Ричарда Шеррі і Генрі Пікама. Р. Шеррі в *A Treatise of Schemes and Tropes* (1550) визначає персоніфікацію як перенесення рис людини або тварини на безсловесну річ, або річ без тіла, або на померлу людину: наприклад на гарпій, фурій, чортиків, голод, заздрість, славу тощо. В роботі Г. Пікама *The Garden of Eloquence* (1577) просопопея визначається як надання неживим речам життя, а також розуму та почуттів, й, іноді, мовлення (5:24).

В 18 сторіччі найвідомішим теоретиком тропів і фігур мовлення був Генрі Хоум, лорд Кеймс. Його головним внеском у теорію персоніфікації є поділ її на два типи: «палку»

(винахід персонажа в мовленні) і «описову» (лише риторична прикраса, не підходить для поетичного мовлення) (5:26). Ричард Стек у своїй роботі *Essay on the Sublimity of Writing* (1787) стверджував, що майже всі пристрасті, досягаючи вищого рівня, звичайно попадають під використання персоніфікації, однієї із самих сміливих фігур мовлення самих величних виражень пристрасті (3:2). Традиційно в 18 столітті персоніфікація асоціювалася із творчою уявою поетів. Вона була основною серед фігур, що використовувались в поезії для додання життя віршам й об'єктам, що в них зображені (4:195-196).

Погляд на персоніфікацію, як на естетично слабку і невідповідну форму, поширився в дев'ятнадцятому столітті (5:28). Згодом інтерес до персоніфікації слабшає й проявляється знову тільки після Другої Світової війни.

Мортон В. Блумфілд був одним з перших сучасних літературних критиків, що спробував послідовно формалізувати персоніфікацію. Він також спробував таксономічно диференціювати цей троп. Система формалізації Блумфілда чисто граматична: він розглядає персоніфікацію як відхилення від граматичних правил, які, особливо в англійській мові, припускають анімацію іменника («the truth» → «Truth»). Ця система була однією з перших спроб формального опису аналізуємого тропу (5:30-31).

Питанням, пов'язаним з персоніфікацією, приділяв увагу також Стівен Барней, який займався перехідними або трансформаційними напрямками між персоніфікованими й дисперсоніфікованими сутностями в літературних творах Середньовіччя, Відродження й сучасності, які він досліджував.

Цікавим також є формальний опис персоніфікації, запропонований Полем де Маном і його критиками, що походить із досліджень літературних творів ХІХ-ХХ століть. С.Барней і М.В.Блумфілд вивчають алегоричну літературу Середньовіччя й Ренесансу, де вони зіштовхуються із проблемою всюдисущої персоніфікованої абстракції. П. де Ман працює з поезією Романтизму, раннього модернізму й символізму, у якій більша частина персоніфікацій носить локалізований риторичний характер.

Одночасно з літературознавцями лінгвісти також звертали увагу на персоніфікацію, відводячи їй місце в різноманітних класифікаціях метафори. Так, наприклад, в когнітивній лінгвістиці персоніфікація входить до групи онтологічних метафор.

Ми в своїй роботі звернулись до метафори-персоніфікації в романах відомого британського письменника ХХ століття У.Голдінга. За допомогою аналізу метафоричних виразів планується вивести моделі концептуальної метафори-персоніфікації, що зустрічаються в художній творчості автора.

Список літератури

1. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое.// Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 11-26
2. Потупа А. Открытие Вселенной — прошлое, настоящее, будущее, Юнацтва, Минск, 1991 (Discovery of the Universe — Past, Present, Future) <http://potupa.iatp.by/books.files/Discovery/DiscAppGlossary.htm> (27.02.07)
3. Pacham C. The Science and Poetry of Animation: Personification, Analogy, and Erasmus Darwin's Loves of Plants //Romantism, 2004, Vol. 10, Issue 2, p. 191-208
4. Paxson J.J. The Poetics of Personification. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 210 p.
5. Edgecombe R.S. Ways of Personifying// Style, Spring 1997, Vol. 31, Issue 1, p. 1-13